

**„JEROZOLIMO, DLA WSZYSTKICH
TWOICH PIEŚNI JESTEM HARFĄ”¹.
POLE SEMANTYCZNE
HEBRAJSKIEGO RZECZOWNIKA כִּנּוֹר (*KINNÔR*)²**

Słowa kluczowe: kinnôr, biblijne instrumenty muzyczne, harfa, lira, cytra

Key words: kinnôr, biblical musical instruments, harp, lyre, zither

Schlüsselworte: kinnôr, biblische musische Instrumente, Harfe, Leier, Zither

WSTĘP

Na czym grał król Dawid (por. 1 Sm 16,16.23)? Jaki to instrument muzyczny chcieli zawiesić na topolach Babilonu wygnańcy z Syjonu (por. Ps 137,2)? A jaki instrument miał na myśli cierpiący Hiob, gdy mówił o swojej żalobie (Hi 30,31)? Można by powielać tego typu pytania... A na wiele z nich wielu odpowiedziało

---

* Ks. Zbigniew Grochowski, ur. w 1975 w Morağu, doktor nauk biblijnych i archeologii, adiunkt w Katedrze Historii Biblijnej Instytutu Nauk Biblijnych Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, wykładowca Pisma Świętego i języków biblijnych także w Wyższym Seminarium Duchownym w Elblągu. Autor monografii *Il discepolo di Gesù nell'ora della prova (Gv 18–19), luogo di rivelazione del Maestro. Pars dissertationis*, Elbląg 2012.

¹ Inspiracją do pierwszej części tytułu niniejszego artykułu są słowa kończące refren piosenki wykonanej przez Ofrę Hazę, zatytułowanej *Jêrûszâljim Szel Zâhâw* („Jerozolimo ze złota”), brzmiące następująco: *halô' lechôl szirâjich 'ani kinnôr* (= „przecież / oto dla wszystkich Twoich pieśni ja [jestem / będę / niech będę / chcę być] kinnôr [= harfą / cytrą / lirą...]”) (teledysk – wraz z napisami po hebrajsku i angielsku – możliwy do zobaczenia na stronie <http://www.youtube.com/watch?v=DvTutX19as> [2013.05.11]). Transkrypcja słów hebrajskich i greckich podawana za: P. W a l e w s k i, *Praca naukowa nad Biblią. Cytowanie i skróty*, Series Biblica Paulina 1, Częstochowa 2006, s. 29–31 (tzw. transkrypcja uproszczona).

² Niniejsze opracowanie stanowi pokłosie wykładu wygłoszonego podczas diecezjalnych warsztatów muzycznych, mających miejsce w Pasłęku dnia 29 września 2012. Autor składa podziękowanie ks. dr. Piotrowi Towarkowi za zaufanie wyrażone w zaproszeniu do wzięcia udziału w tym ubogającym spotkaniu.

intuicyjnie: mowa tu o „harfie”! Takie bowiem rodzi się pierwsze skojarzenie; z tym też instrumentem w rękach zazwyczaj wyobrażają króla Dawida dzieła sztuki³.

Sprawa zaczyna się jednak komplikować, gdy sięgniemy po różne tłumaczenia Pisma Świętego, zarówno te istniejące w języku polskim, jak i obcojęzyczne, starożytne i współczesne. Okazuje się bowiem, że hebrajski rzeczownik *kinnôr*, stanowiący oryginalne słowo określające interesujący nas instrument muzyczny, przekładany jest przez tłumaczy w rozmaity sposób. Także słowniki hebrajsko-niemieckie/angielskie/... nie są jednomyślne w tej sprawie: podczas gdy jedne mówią o „harfie”⁴, inne (nieraz dużo bardziej fachowe i autorytatywne) proponują tłumaczenie „cytra”⁵ bądź „lira”⁶. Współczesne słowniki hebrajsko-polskie i polsko-hebrajskie proponują natomiast tłumaczenie słowa *kinnôr* jako „skrzypce”⁷.

I. KINNÔR A RÓŻNE PRZEKŁADY PISMA ŚWIĘTEGO

Warto przyrzeć się złożonemu zjawisku przekładów biblijnych, różnorako tłumaczących hebrajski rzeczownik *kinnôr*. Ze względu na ograniczenie przestrzenne oraz pragnienie zachowania przejrzystości prezentacji, przedstawimy poniżej kilka tabel, stanowiących w rzeczywistości jedno całościowe zestawienie synoptyczne osiemnastu „losowo” wybranych przekładów Pisma Świętego. Daje się od razu zauważyć, że termin *kinnôr* jest słowem dość często pojawiającym się w Biblii hebrajskiej: występuje on 42 razy w tekście masoreckim, „przyczyniając się” do powstania tym bogatszego konglomeratu pojęć będących jego odpowiednikami⁸.

³ Godnym odnotowania jest w tym momencie zwłaszcza pomnik Dawida, postawiony przed kilku laty na Syjonie przez władze miasta Jerozolimy, znajdujący się w pobliżu symbolicznego grobu tegoż wielkiego króla (w jego sąsiedztwie znajduje się także Bazylika Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny oraz Wieczernik).

⁴ S.a. (= sine auctore – brak autora hasła), *Kinnôr*, w: *Theological Wordbook of the Old Testament*, red. R.L. Harris, Chicago 1980, wersja CD-ROM.

⁵ P. B r i k s, *Kinnôr*, w: *Podręczny słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, Warszawa 2000, s. 165; s.a., *Kinnôr*, w: *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, (red.) L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, przeł. P. Dec (hasła na literę *kaf*), Warszawa 2008, t. 1, s. 456.

⁶ S.a., *Kinnôr*, w: *Hebrew and English Lexicon. With an Appendix Containing the Biblical Aramaic*, (red.) F. Brown, S.R. Driver, C.A. Briggs, Oxford 1907, s. 490; M. G ö r g, *Kinnôr*, w: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, (red.) G.J. Botterweck – H. Ringgren – H.-J. Fabry, Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz 1984, t. 4, kol. 210–216; s.a., *Kinnôr*, w: *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, (red.) W.L. Holladay, Leiden – Boston – Köln 2000, s. 160.

⁷ A. K l u g m a n, *Skrzypce*, w: *Słownik polsko-hebrajski 2000*, Wrocław 2000, s. 358; s.a., *Kinnôr*, w: *Super słownik hebrajsko-polski z indeksem polsko-hebrajskim*, Poznań – Tel Awiw 2010, wersja CD-ROM. Podkreślamy jednak fakt, iż słowniki te nie odnoszą się do biblijnego języka hebrajskiego, lecz do jego wersji współczesnej. Identyczne tłumaczenie (angielskie) proponują twórcy wspomnianego wcześniej teledysku Ofry Hazy (*’ănî kinnôr* = „I am a violin”).

⁸ Wyjaśnienie skrótów przekładów Pisma Świętego znajduje się poniżej każdej tabeli. Część z nich została zaczerpnięta z *Bible Works* 9. Słowa stanowiące tłumaczenie rzeczownika *kinnôr* zazwyczaj będą podawane w mianowniku liczby pojedynczej.

Niektóre polskie wydania Pisma Świętego:

<i>kinnôr</i> ↓	BT ↓	BGd ↓	BPozn ↓	BBryt ↓	BPaulist ↓	BŚJehowy ↓
Rdz 4,21	cytra	harfa	harfa	cytra	cytra	harfa
Rdz 31,27	cytra	harfa	harfa	cytra	cytra	harfa
1 Sm 10,5	cytra	lutnia	cytra	lutnia	cytra	harfa
1 Sm 16,16	cytra	harfa	harfa	harfa	cytra	harfa
1 Sm 16,23	cytra	harfa	harfa	harfa	cytra	harfa
2 Sm 6,5	cytra	harfa	cytra	cytra	cytra	harfa
1 Krł 10,12	cytra	harfa	cytra	cytra	cytra	harfa
1 Krn 13,8	cytra	harfa	cytra	cytra	lira	harfa
1 Krn 15,16	harfa	cytra	cytra	cytra	lira	harfa
1 Krn 15,21	harfa	cytra	cytra	cytra	lira	harfa
1 Krn 15,28	cytra	cytra	cytra	cytra	lira	harfa
1 Krn 16,5	cytra	harfa	cytra	cytra	lira	harfa
1 Krn 25,1	harfa	cytra	cytra	lutnia	lira	harfa
1 Krn 25,3	cytra	harfa	cytra	lutnia	lira	harfa
1 Krn 25,6	harfa	cytra	cytra	cytra	lira	harfa
2 Krn 5,12	cytra	cytra	cytra	cytra	lira	harfa
2 Krn 9,11	cytra	harfa	cytra	cytra	cytra	harfa
2 Krn 20,28	cytra	cytra	cytra	cytra	cytra	harfa
2 Krn 29,25	cytra	harfa	cytra	cytra	lira	harfa
Ne 12,27	cytra	cytra	cytra	lutnia	cytra	harfa
Hi 21,12	harfa	harfa	harfa	cytra	cytra	harfa
Hi 30,31	harfa	harfa	harfa	lutnia	cytra	harfa
Ps 33,2	cytra	harfa	cytra	cytra	cytra	harfa
Ps 43,4	harfa	harfa	harfa	cytra	lira	harfa
Ps 49,5	lira	harfa	cytra	cytra	lira	harfa
Ps 57,9	cytra	harfa	cytra	cytra	cytra	harfa
Ps 71,22	cytra	harfa	cytra	cytra	cytra	harfa
Ps 81,3	harfa	harfa	cytra	cytra	lira	harfa
Ps 92,4	cytra	harfa	cytra	cytra	cytra	harfa
Ps 98,5 (×2)	cytra (×2)	harfa (×2)	cytra (×2)	cytra (×1!)	cytra (×2)	harfa (×2)
Ps 108,3	cytra	harfa	cytra	cytra	cytra	harfa
Ps 137,2	harfa	harfa	lutnia	lutnia	lira	harfa
Ps 147,7	harfa	harfa	harfa	cytra	cytra	harfa
Ps 149,3	cytra	harfa	cytra	cytra	cytra	harfa
Ps 150,3	cytra	harfa	cytra	cytra	cytra	harfa
Iz 5,12	harfa	cytra	lira	cytra	lira	harfa
Iz 16,11	cytra	lutnia	cytra	lutnia	cytra	harfa
Iz 23,16	cytra	lutnia	lira	lutnia	lira	harfa
Iz 24,8	cytra	cytra	cytra	lutnia	harfa	harfa
Iz 30,32	cytra	lutnia	cytra	cytra	bębny	harfa
Ez 26,13	cytra	harfa	cytra	cytra	cytra	harfa

BT – Biblia Tysiąclecia, wyd. 4, 1984
 BGd – Biblia Gdańska, 1633

- BPozn – Biblia Poznańska, wyd. 3, *ST* 1991–1992
 BBryt – Pismo Święte Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego, wyd. 9, Warszawa 1975
 BPaulist – przekład Pisma Świętego, opracowany z inicjatywy Towarzystwa Świętego Pawła, *ST* 2008
 BŚJehowy – Pismo Święte w przekładzie Nowego Świata, wydane przez Świadków Jehowy w 1997 r.

Niektóre „starsze” i inne współczesne wydania Pisma Świętego:

kinnôr ↓	LXX ↓	VUL ↓	KJV ↓	CEI ↓	FBJ ↓	ZUR ↓
Rdz 4,21	psaltérion	cithara	harp	cetra	lyre	Leier
Rdz 31,27	kithára	cithara	harp	cetra	lyre	Leier
1 Sm 10,5	kinýra	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
1 Sm 16,16	kinýra	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
1 Sm 16,23	kinýra	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
2 Sm 6,5	kinýra	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
1 Krl 10,12	kinýra	cithara	harp	cetra	lyre	Leier
1 Krn 13,8	kinýra	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
1 Krn 15,16	kinýra	lyra	harp	cetra	lyre	Leier
1 Krn 15,21	kinýra	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
1 Krn 15,28	kinýra	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
1 Krn 16,5	kinýra	lyra	harp	cetra	lyre	Leier
1 Krn 25,1	kinýra	cithara	harp	cetra	lyre	Leier
1 Krn 25,3	kinýra	cithara	harp	cetra	lyre	Leier
1 Krn 25,6	kinýra	cithara	harp	cetra	lyre	Leier
2 Krn 5,12	kinýra	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
2 Krn 9,11	kithára	cithara	harp	cetra	lyre	Leier
2 Krn 20,28	kinýra	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
2 Krn 29,25	kinýra	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
Ne 12,27	kinýra	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
Hi 21,12	kithára	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
Hi 30,31	kithára	cithara	harp	cetra	harpe	Leier
Ps 33,2	kithára	cithara	harp	cetra	harpe	Leier
Ps 43,4	kithára	cithara	harp	cetra	harpe	Leier
Ps 49,5	psaltérion	psalterium	harp	cetra	lyre	Leier
Ps 57,9	kithára	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
Ps 71,22	kithára	cithara	harp	cetra	harpe	Leier
Ps 81,3	psaltérion	psalterium	harp	cetra	harpe	Leier
Ps 92,4	kithára	cithara	harp	cetra	harpe	Leier
Ps 98,5 (×2)	kithára (×2)	cithara (×2)	harp (×2)	cetra (×2)	harpe (×1!)	Leier (×2)
Ps 108,3	kithára	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
Ps 137,2	órganon	organum	harp	cetra	harpe	Leier
Ps 147,7	kithára	cithara	harp	cetra	harpe	Leier
Ps 149,3	psaltérion	psalterium	harp	cetra	harpe	Leier
Ps 150,3	kithára	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
Iz 5,12	kithára	cithara	harp	cetra	harpe	Leier

kinnôr ↓	LXX ↓	VUL ↓	KJV ↓	CEI ↓	FBJ ↓	ZUR ↓
Iz 16,11	kithára	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
Iz 23,16	kithára	cithara	harp	cetra	cithare	Leier
Iz 24,8	kithára	cithara	harp	cetra	kinnor (!)	Leier
Iz 30,32	kithára	cithara	harp	cetra	kinnor (!)	Leier
Ez 26,13	psaltérion	cithara	harp	cetra	cithare	Leier

- LXX – Septuaginta = grecki ST, A. Ralfs (red.), wyd. 9, 1971
 VUL – Biblia Sacra Iuxta Vulgatam Versionem, R. Weber i in. (red.), 1983
 KJV – angielska King James Version z 1611 wydana przez Blayney, 1769
 CEI – oficjalne tłumaczenie włoskie Pisma Świętego, Conferenza Episcopale Italiana, 2008
 FBJ – francuska Bible de Jérusalem, 1973
 ZUR – Zürcher Bibel; wyd. 2, Biblii szwajcarskiej, Zürich 2007–2008

Niektóre słowiańskie i inne wydania Pisma Świętego:

kinnôr ↓	CSP ↓	SSV ↓	RSO ↓	UKR ↓	NET ↓	LEE ↓
Rdz 4,21	lyra	citera	guslia	guslia	harp	harp
Rdz 31,27	lyra	citera	guslia	guslia	harp	harp
1 Sm 10,5	lyra	citera	guslia	citra	lyre	harp
1 Sm 16,16	lyra	citera	guslia	guslia	lyre	harp
1 Sm 16,23	lyra	citera	guslia	guslia	lyre	harp
2 Sm 6,5	lyra	citera	citra	citra	stringed instruments	harp
1 Krl 10,12	lyra	citera	guslia	guslia	stringed instruments	harp
1 Krn 13,8	lyra	citera	citra	citra	stringed instruments	harp
1 Krn 15,16	lyra	citera	citra	arfa	stringed instruments	harp
1 Krn 15,21	lyra	citera	citra	arfa	lyre	harp
1 Krn 15,28	lyra	citera	citra	arfa	stringed instruments	harp
1 Krn 16,5	lyra	citera	citra	arfa	stringed instruments	harp
1 Krn 25,1	lyra	citera	citra	citra	stringed instruments	harp
1 Krn 25,3	lyra	citera	citra	citra	harp	harp
1 Krn 25,6	lyra	citera	citra	citra	stringed instruments	harp
2 Krn 5,12	lyra	citera	citra	citra	stringed instruments	harp

kinnôr ↓	CSP ↓	SSV ↓	RSO ↓	UKR ↓	NET ↓	LEE ↓
2 Krn 9,11	lyra	citera	citra	guslia	stringed instruments	harp
2 Krn 20,28	lyra	citera	citra	citra	stringed instruments	harp
2 Krn 29,25	lyra	citera	citra	citra	stringed instruments	harp
Ne 12,27	lyra	citera	guslia	citra	lyre	harp
Hi 21,12	lyra	citera	citra	citra	harp	harp
Hi 30,31	lyra	lutna	citra	arfa	harp	harp
Ps 33,2	lyra	citera	guslia	guslia	harp	harp
Ps 43,4	lyra	citera	guslia	arfa	harp	harp
Ps 49,5	lyra	lyra	guslia	lira	harp	harp
Ps 57,9	lyra	citera	guslia	citra	harp	harp
Ps 71,22	lyra	citera	guslia	guslia	harp	harp
Ps 81,3	lyra	lyra	guslia	citra	harp	harp
Ps 92,4	lyra	citera	guslia	guslia	harp	harp
Ps 98,5 (×2)	lyra (×2)	citera (×2)	guslia (×2)	guslia (×2)	harp (×2)	harp (×2)
Ps 108,3	lyra	citera	guslia	citra	harp	harp
Ps 137,2	lyra	citera	arfa	arfa	harp	harp
Ps 147,7	lyra	citera	guslia	guslia	harp	harp
Ps 149,3	lyra	citera	guslia	guslia	harp	harp
Ps 150,3	lyra	citera	guslia	guslia	harp	harp
Iz 5,12	lyra	citera	citra	citra	stringed instruments	harp
Iz 16,11	lyra	citera	guslia	arfa	harp	harp
Iz 23,16	lyra	citera	citra	guslia	harp	harp
Iz 24,8	lyra	citera	guslia	guslia	harp	harp
Iz 30,32	lyra	harfa	citra	arfa	harp	harp
Ez 26,13	Lyra	harfa	citra	citra	harp	harp

- CSP – Český Studijní překlad, 2009
 SSV – Světe Písmo, Konferencja Episkopatu Słowacji, 1995
 RSO – Russian Synodal Orthodox Version, 1996
 UKR – The Ukrainian Version of the Bible, 1996
 NET – The New English translation, 1996–2006
 LEE – The first English translation of the Jewish Bible published in America in 1853 by Rabbi Isaac Leeser

II. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA OMAWIANYCH INSTRUMENTÓW MUZYCZNYCH

Różnorodność propozycji tłumaczenia słowa *kinnôr* w tych (zaledwie) kilkunastu przekładach Pisma Świętego nie wydaje się rozwiązywać problemu; wręcz

przeciwnie, celem uporządkowania pojęć domaga się najpierw zdefiniowania przywołanych instrumentów muzycznych; upomina się o określenie istniejących między nimi podobieństw oraz różnic – tak, aby mieć wstępne wyobrażenie, o czym mówią poszczególne przekłady biblijne, gdy podejmują się próby przetłumaczenia interesującego nas hebrajskiego rzeczownika.

CYTRA. Słowo często obecne w przekładach, gdy tłumaczy się *kinnôr*. Tak jak wszystkie opisywane tutaj przez nas instrumenty, cytra jest chordofonem szarpanym, a więc instrumentem muzycznym, w którym źródłem dźwięku jest napięta struna pobudzona do drgań⁹. Tym, co charakteryzuje cytrę jest jego płaskie pudło rezonansowe¹⁰. Wśród słowników przypisujących Jubalowi „ojcstwo” względem wszystkich grających na cytrze (Rdz 4,21) oraz utrzymujących, że także Dawid tym oto instrumentem przynosił ukojenie królowi Saulowi (por. 1 Sm 16,16.23) jest *Słownik symboliki biblijnej*¹¹. W Ps 137,2 dostrzega on już jednak „harfy” (a nie „cytry”), jako zawieszzone nad rzekami Babilonu (mimo, że także tam jest mowa o *kinnôrót!*). Wydaje się, że autorzy tego *Słownika* nie przykładają większej wagi do rozróżniania przytaczanych tu instrumentów muzycznych; zresztą nawet tytuł hasła przez nich sformułowanego mówi sam za siebie: „harfa, cytra”.

LUTNIA. To rzadko pojawiający się w Biblii odpowiednik *kinnôr*, warty jednak wspomnienia właśnie w tym miejscu, gdyż posiada on element wspólny z cytrą: mowa o „korpusie rezonansowym” (w jej przypadku był on w kształcie przepołowionej gruszki)¹². Przypominając naszą gitarę, lutnia posiadała w czasach starożytnych trzy struny, a grały na niej zwykle kobiety¹³.

LIRA. Choć – podobnie jak *Słownik symboliki biblijnej* – także *Encyklopedia biblijna* przypisuje Jubalowi źródło pochodzenia wszystkich grających na „cytrze” (Rdz 4,21)¹⁴, to jednak, gdy mówi o Dawidzie, z pełnym przekonaniem twierdzi, iż ten słynny król grał już na „lirze”¹⁵. Ukazuje to choćby mozaika posadzkowa z VI wieku w synagodze w Gazie¹⁶. Odnosząc się zaś do powszechnej opinii, jakoby Dawid grał na harfie, twierdzi: „*Kinor* (*sic!*), «harfa» Dawida, była w rzeczywistości lirą, przenośnym instrumentem o prostokątnym albo trapezoidalnym kształcie, z dwoma ramionami, często wygiętymi i o nierównej długości, połączonymi od góry poprzeczną beleczką, zwaną jarzmem; struny były mniej więcej jednakowej długości (w odróżnieniu od harfy). Instrument ten był popularny na całym

⁹ S.a., *Chordofony*, w: *Nowy Leksykon PWN*, (red.) A. Dyczkowski, Warszawa 1998, s. 282.

¹⁰ Tamże, *Cytra*, s. 321.

¹¹ S.a., *Harfa, cytra*, w: *Słownik symboliki biblijnej*, (red.) L. Ryken, J.C. Wilhoit, T. Longman III, przeł. Z. Kościuk, Warszawa 2003, s. 241.

¹² S.a., *Lutnia*, w: *Nowy leksykon*, dz. cyt., s. 973.

¹³ S.a., *Muzyka*, w: *Słownik tła Biblii*, (red.) J.I. Packer, M.C. Tenney, przeł. Z. Kościuk, Warszawa 2007, s. 424, 427.

¹⁴ A. D r a f f k o r n K i l m e r, D.A. F o x v o g, *Muzyka*, w: *Encyklopedia biblijna*, (red.) P.J. Achtemeier, przeł. T. Mieszkowski, Warszawa 1999, s. 796.

¹⁵ Tamże, s. 797.

¹⁶ Tamże, s. 798.

starożytnym Bliskim Wschodzie, a sama nazwa pojawiła się w słownikach pisma klinowego ze starożytnego miasta Ebla w Syrii (ok. 2400 r. przed Chr.) oraz w tekstach asyryjskich, husyckich, hetyckich, ugaryckich i egipskich¹⁷. Podobnie twierdzi *Podręczna encyklopedia biblijna*: „«Kinnôr» musiała być instrumentem bardzo delikatnym i wrażliwym, wieszano ją bowiem na specjalnych wieszakach (...) Szeroko omawiano kwestię, czy «kinnôr» była harfą czy lirą. Najprawdopodobniej była lirą. W Starym Egipcie XII dynastii (około 1950 r. przed Chr.) nieznanemu malarzowi egipskiemu przedstawił w grobowcu Beni-Hassan Semitów, z których jeden trzyma w ręku lirę znaną Egipcjanom pod nazwą «kenner» (...) [L]iczy[ła ona] osiem strun. Poza tym LXX tłumaczy «kinnôr» przez «kithára». A grecka «kithára» oznaczała lirę¹⁸. W tym samym duchu wypowiada się także *Słownik tła Biblii*: „[d]elikatne dźwięki melodii granej przez Dawida na lirze dawały ukojenie królowi Saulowi (1 Sm 16,23) (...) Mniejszą lirę (*kinnor*) uważano za najbardziej wyrafinowany instrument. Kształt i liczba strun takich lir były różnicowane, wszystkie jednak wydawały słodki dźwięk (...) grano, uderzając struny kostką (podobnie jak na dzisiejszej gitarze). Najwyraźniej Dawid wołał jednak szarpać struny palcami¹⁹. Okoliczności, w których grano na interesującym nas instrumencie, syntetycznie opisuje cytowana już *Podręczna encyklopedia* ks. Dąbrowskiego: „«Kinnôr» chętnie używano przy uroczystościach żałobnych. Ale nie wyłącznie. Niewątpliwie melancholijne tony «kinnôr» szczególnie do tego się nadawały. Widzimy ją również podczas radosnych uroczystości domowych. Gości witano i żegnano dźwiękami «kinnôrôt» (Rdz 31,27). Widzimy ją podczas uroczystości weselnych (Iz 24,8) i innych spotkań towarzyskich (Iz 5,12 itd.) (...) a nawet [w rękach] nierządnic (Iz 23,16)²⁰».

HARFA. Choć większość zacytowanych wyżej autorów skłania się ku „lirze” (na „niekorzyść” „harfy”), *Praktyczny słownik biblijny* określa, że *kinnôr*, pojawiający się po raz pierwszy w Biblii już u początków *Księgi Rodzaju*, oznacza właśnie „harfę”: „Jubal uchodzi za ojca grających na harfie (Rdz 4,21). Jest to instrument strunowy, ale nie odpowiada naszej dzisiejszej harfie – był to instrument znacznie mniejszy, można go było przenosić w ręku, podobny do liry. Miał co najmniej pięć strun rozpiętych między płaskim pudłem rezonansowym a ramą. Struny szarpało

¹⁷ A. D r a f f k o r n K i l m e r, D. A. F o x v o g, *Muzyka*, w: *Encyklopedia biblijna*, red. P.J. Achtemeier, przeł. T. Mieszkowski, Warszawa 1999, s. 799. Por. *Lira*, w: *Nowy leksykon*, dz. cyt., s. 950: „instrument starogrecki, chordofon szarpany, w kształcie podkowy”.

¹⁸ R. R a k, *Muzyczne instrumenty w Piśmie Świętym*, w: *Podręczna encyklopedia biblijna*, (red.) E. Dąbrowski, Poznań – Warszawa – Lublin 1959, t. 2, s. 119.

¹⁹ S. a., *Muzyka*, w: *Słownik tła Biblii*, dz. cyt., s. 423, 427.

²⁰ R. R a k, dz. cyt., s. 119–120. G ö r g, *Kinnôr*, dz. cyt., kol. 215–216, podaje szerszy opis funkcji, jakie w Starym Testamencie pełnił ten instrument. Oto kilka – nie wspomnianych wyżej – zadań przynależących do *kinnôr*: „(...) służba Boża; (...) Istniał związek pomiędzy ekstazą profetyczną a ekspresją muzyczną, dźwięki *kinnôr* służyły między innymi jako narzędzie prowokujące egzaltację profetyczną. (...) Również poematy mądrościowe bywały śpiewane przy akompaniamencie *kinnôr* (...). Efekt zmiany stanu duszy (...). W procesjach liturgicznych (...), podczas przyjęć (...) i w czasie zwykłych świąt (...). Dźwięk *kinnôr* może się przeciwstawiać dysharmonii chaosu (...), jest wyrazem odczucia radości. (...) W *Apokalipsie Izajasza* zamilknięcie dźwięku *kinnôr* (Iz 24,8) jest symptomem sądu ostatecznego. Instrument ten, nie używany już więcej, staje się on sam oznaką utraty żywotności i przyszłości (Ps 137,2)”.

się palcami albo uderzało się w nie pałeczkami. Stała skala wysokości tonów harfy ograniczała możliwości jej używania jako instrumentu towarzyszącego śpiewakom²¹. Definicja ta zdaje się „uspokajać” tych, którzy odrzucają „harfę” na rzecz mniejszej „liry”, sugerując, że nie należy obawiać się widzieć w *kinnôr* właśnie „harfy”, gdyż była ona dużo mniejsza od dzisiejszych instrumentów o tej nazwie, przypominając „lirę”. Z drugiej strony, zastanawia wspomnienie tu „płaskiego pudła rezonansowego”, nieobecnego przecież w „harfach / lirach” na takiej zasadzie, jak to widać w „cytrach”; chyba, że jest tu mowa o jednym z trzech boków harfy, opierającym się na ramieniu harfisty: on też, rozszerzając się u dołu, funkcjonuje jako „pudło rezonansowe”. Wiadomo jednak, że nie powoduje ono zamknięcia drogi dotarcia do strun z obu stron instrumentu: tu należy widzieć zasadniczą różnicę między „harfą / lirą” a „cytrą” (oraz „lutnią”).

GUSLIA (гусля). „Tajemnicze” dla polskiego czytelnika rosyjskie / ukraińskie słowo, definiowane jest przez internetową *Encyklopaedia Britannica* jako „bułgarski, zakrzywiony, strunowy instrument muzyczny, o okrągłej drewnianej tylnej ścianie, skórzanym pudle rezonansowym i o jednej (rzadko dwu) strunach z końskiego włosa (...) przypomina grecką lirę”²². *Nowy leksykon PWN* opisuje ją pod hasłem „gusle”: „instrument muz. pd. Słowian, chordofon smyczkowy; zwykle akompaniuje śpiewom; jedyną strunę skraca się techniką paznokciową (dotykając ją blaszkami paznokci)”²³. Ale jest tam od razu mowa o rosyjskiej „wersji” tego instrumentu: „«gusli» – ros. ludowy instrument muzyczny, chordofon szarpany; na trapezoidalnym pudle rezonansowym rozpięte struny (7–28), szarpane zwykle prawą ręką, tłumione – lewą”²⁴. Definicja instrumentu rosyjskiego (a z taką wersją Pisma Świętego mamy tu do czynienia) zdaje się zbliżać do „cytry”; ta bułgarska sugeruje „lirę”. Zważywszy jednak na fakt, że RSO i UKR, obok „gusli” podają także takie instrumenty, jak „citra”, „arfa” (np. RSO: Ps 137,2) czy „lira” (np. UKR: Ps 49,5), nie możemy jednoznacznie i bez błędu zinterpretować rosyjskiego / ukraińskiego słowa „guslia”.

Podsumowując opisy poszczególnych instrumentów, dostrzegamy brak jedno-myślności wśród autorów. Potrafią oni pod terminem *kinnôr* widzieć tak odmienne instrumenty muzyczne, jak cytra / lutnia czy harfa / lira. Te, które proponują tłumaczenie „lira”, zdają się czynić to „asekuracyjnie”, tzn. w taki sposób, aby nie kierować myśli czytelnika ku „harfie” z uwagi na (współczesne) duże rozmiary tego instrumentu. Nie mają jednak oni sami stuprocentowej pewności co do formułowanej przez siebie definicji²⁵. Rzeczywiście, „identyfikacja instrumentów nastrocza wielu trudności i ma zwykle charakter jedynie przypuszczeń, opartych na obecnym stanie wiedzy biblijnej”²⁶. Zadziwia jednak przede wszystkim to, że – jak wspomnieliśmy

²¹ W. L a n g e r, *Harfa*, w: *Praktyczny słownik biblijny*, (red.) A. Grabner-Haider, przeł. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1994, kol. 412.

²² Por. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/249759/gusla> (2013.05.11).

²³ Dz. cyt., s. 597.

²⁴ Tamże.

²⁵ Por. R. R a k, dz. cyt., s. 119: „*kinnôr* najprawdopodobniej była lirą” (podkreślenie Autora).

²⁶ A. D r a f f k o r n K i l m e r, D. A. F o x v o g, dz. cyt., s. 799.

– jedno i to samo słowo (*kinnôr*) wyrażane jest za pomocą tak różnych znaczeniowo terminów współczesnych.

III. SPOSTRZEŻENIA DOTYCZĄCE PRZEKŁADÓW PISMA ŚWIĘTEGO

Przywołując dane z zaprezentowanych tabel musimy przede wszystkim stwierdzić, iż zdumiewającym jest fakt, że pośród całej tej różnorodności tłumaczeń, niektóre przekłady zachowały jednak (przynajmniej) pewną konsekwencję, gdyż *kinnôr* wyraziły za pomocą jednego, zawsze tego samego słowa. Są to KJV, LEE i BŚJehowy („harfa”), CSP i ZUR („lira”) oraz CEI („cytra”). Pozostałe wydania Pisma Świętego przejawiają zaś dużą swobodę w tłumaczeniu, nie zachowując, jak się wydaje, żadnego możliwego do zidentyfikowania kryterium dokonywania wyboru słów we własnym języku.

Septuaginta

Przyglądając się w pierwszej kolejności zwłaszcza Septuagincie, a więc tekstowi najbliższemu masoreckiemu z racji jego powstania w środowisku żydowskim (aleksandryjskim) oraz w czasie najmniej oddalonym od napisania nawet najstarszych ksiąg Biblii hebrajskiej, dostrzegamy niemal identyczne (statystycznie) użycie słów *kithára* (19×) i *kinýra* (17×) na oddanie hebrajskiego *kinnôr*. Zwraca na siebie uwagę termin *kinýra* (κινύρα), tak bardzo bliski brzmieniowo interesującemu nas rzeczownikowi *kinnôr*. Otóż, jak potwierdzają autorzy niektórych słowników (tych, które „zajmują się” słowem *kinýra*, a jest ich niewiele), jest on neologizmem, stanowi transkrypcję hebrajskiego *kinnôr* i oznacza instrument szarpany muzyczny, „harfę” lub „lire”²⁷. Odnotowując fakt, że nie tłumaczy się go terminem „cytra”, podkreślamy doniosłość tego słowa, gdyż nie tylko jest ono bliskie (zaczeniowo i brzmieniowo) hebrajskiemu *kinnôr*, ale wręcz od niego pochodzi i na niego wskazuje.

Drugim greckim słowem wymagającym wyjaśnienia jest *kithára* (κιθάρα). Choć w jej przypadku pojawiają się sporadycznie propozycje tłumaczenia jej na języki współczesne mianem „cytra”²⁸, to jednak przeważają głosy, by interpretować to

²⁷ S.a., *Kinýra*, w: *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, (red.) J. Lust, E. Eynikel, K. Hauspie, G. Chamberlain, Stuttgart 1992, t. 2, s. 256: „Semitism loanword (Hebrew *kinnôr*); *stringed instrument, lyre*; neologism”; s.a., *Kinýra*, w: *Greek-English Lexicon. With a Revised Supplement*, (red.) H.G. Liddell, R. Scott, H.S. Jones, R. McKenzie, Oxford NY 1996, s. 953: „Hebrew *kinnor*; a stringed instrument played with the hand (LXX 1Ki. 16,16.23) [or] with a plectron”; F. M o n t a n a r i, *Kinýra*, w: *Vocabolario della lingua greca*, Torino 1995, s. 1152: “[ebraico *kinnôr*] *arpa*, *kinor* (...) Reg 16,16.23”; s.a., *Kinýra*, w: *Słownik grecko-polski*, red. Z. Abramowiczówna, Warszawa 1958, t. 2, s. 665: „*harfa*, wschodni instrument”.

²⁸ F. M o n t a n a r i, *Kithára*, w: dz. cyt., s. 1148: „*cetra*”; s.a., *Kithára*, w: *Exegetical Dictionary of the New Testament*, (red.) H. Balz, G. Schneider, przeł. W.B. Eerdmans, Grand Rapids MI 1990, wersja CD-ROM: „*zither*, lyre”; s.a., *Kithára*, w: *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, red. J. Lust, dz. cyt., t. 2, s. 255: „lyre, *cithara*”. W przypadku ostatniej (trzeciej) pozycji leksykogra-

słowo jako desygnat „harfy” lub „liry”²⁹. Biorąc zatem pod uwagę także pozostałe, rzadko występujące rzeczowniki, odpowiadające w Septuagincie hebrajskiemu *kinnôr* (a więc *psaltêrion* [ψαλτήριον], pojawiający się w LXX 5 razy³⁰ oraz *órganon* [ὄργανον], będący w Ps 137,2 jedynym takim odpowiednikiem *kinnôr*³¹), możemy dojść do wniosku, że twórcy greckiego tłumaczenia Starego Testamentu, choć nie zastosowali konsekwentnie 42× jednego terminu na wyrażenie hebrajskiego *kinnôr*; zdają się sugerować, że interesujący nas instrument muzyczny postrzegali głównie jako harfę lub lirę, wyjątkowo zaś (jeśli w ogóle!) widzieli w niej cytrę.

ficznej pojawia się problem ze zinterpretowaniem (angielskiego?) terminu „cithara” (o ile nie jest to po prostu transkrypcja greckiej *kithára*). Sugeruje on polską „cytrę”, choć fachowe słowniki angielsko-polskie/włoskie/... nie znajdują słowa „cithara”, zaś słowniki polsko-angielskie termin „cytra” tłumaczą jako „zither”, „zittern” lub (archaicznie) „cithern”, „cittern” (por. J. S t a n i s ł a w s k i, *Cytra*, w: *Wielki słownik polsko-angielski z suplementem*, Warszawa 1990, t. 1, s. 144) lub, jak proponują P. Wądołowski i B. Grabski – autorzy *Tłumacza i Słownika Języka Angielskiego 7.0*, Kompas 2001–2010 (wersja CD-ROM), „cytrę” można przetłumaczyć jako „zither”, „zithern”, „cithern”, „cithern”, „cittern”, „citole” i „gittern” – nigdy jako „cithara”! Być może autorzy tego grecko-angielskiego leksykonu (Lust, Eynikiel, Hauspie i Chamberlain) mają na myśli słowo *tacińskie* (jego znaczenie poznamy poniżej), ale to nie odpowiadałoby profilowi ich dzieła (*A Greek-English Lexicon*...). Jeśli zaś *cithara* jest u nich jedynie transkrypcją słowa greckiego, to autorzy sugerują, by w *kithára* postrzegać tylko i wyłącznie „lirę” (gdym piszą: „lyre, cithara”). Pozostałyby wówczas tylko dwa słowniki (Montanarię i Balz – Schneidera) przywołane w niniejszym przypisie jako tłumaczące *kithára* na „cytra” (z nich zaś tylko Montanari mówi jedynie o „cytrze”; Balz – Schneider natomiast niejednoznacznie proponują „zither, lyre”).

²⁹ S.a., *Kithára*, w: *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, red. J. Lust, dz. cyt., t. 2, s. 255: „lyre, cithara”; s.a., *Kithára*, w: *Exegetical Dictionary*, dz. cyt.: „zither, lyre”; s.a., *Kithára*, w: *Analytical Lexicon of the Greek New Testament*, (red.) B. Friberg, T. Friberg, N.F. Miller, Grand Rapids MI 2000, wersja CD-ROM: „stringed musical instrument lyre, harp”; s.a., *Kithára*, w: *A Concise Greek-English Dictionary of the New Testament*, red. Barclay M. Newman Jr., Stuttgart 1993, wersja CD-ROM: „harp”; s.a., *Kithára*, w: *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains*, red. J.E. Louw, E.A. Nida, wersja CD-ROM, § 6.83: „a small stringed harp-like instrument held in the hands and plucked – ‘lyre, harp’ (...) The closest equivalent to a *kithára* is in most instances a small harp”; s.a., *Kithára*, w: *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, red. W. Bauer, W. Danker, W.F. Arndt, F.W. Gingrich, Chicago – London 2000, wersja CD-ROM: „lyre, harp”; J.H. Thayer, *Kithára*, w: *A Greek-English Lexicon of the New Testament Being Grimm’s Wilke’s Clavis Novi Testamenti*, Cambridge MA 1885 – Grand Rapids MI 241999, wersja CD-ROM: „harp”; s.a., *Kithára*, w: *Greek-English Lexicon. With a Revised Supplement*, red. H.G. Liddell, dz. cyt., s. 950: „lyre”; s.a., *Kithára*, w: *Słownik grecko-polski*, dz. cyt., t. 2, s. 661: „kitara, rodzaj liry”; R. Popowski, *Kithára*, w: *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa 1995, s. 338: „kitara, instrument muzyczny szarpany, rodzaj liry; w szerokim znaczeniu harfa”.

³⁰ Słowo to rozumiane jest jako „instrument strunowy, harfa, lira, psalterion” (por. s.a., *Psaltêrion*, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, red. J. Lust, dz. cyt., t. 2, s. 523; s.a., *Psaltêrion*, w: *Greek-English Lexicon. With a Revised Supplement*, red. H.G. Liddell, dz. cyt., s. 2018; s.a., *Psaltêrion*, w: *Słownik grecko-polski*, dz. cyt., t. 4, s. 658; por. także R. Popowski, *Psállō*, w: *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, dz. cyt., s. 664: „śpiewać przy akompaniamentem harfy”; tamże, *Psalmós*, s. 664: „pieśń do wtóru harfy”) bądź też jako „cytra” (por. F. Montanari, *Psaltêrion*, w: dz. cyt., s. 2391).

³¹ Autorzy tłumaczą *órganon* jako „instrument muzyczny”, nie precyzując, o który konkretnie chodzi (por. s.a., *Órganon*, w: *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, (red.) J. Lust, dz. cyt., t. 2, s. 337; s.a., *Órganon*, w: *Greek-English Lexicon. With a Revised Supplement*, (red.) H.G. Liddell, dz. cyt., s. 1245; s.a., *Órganon*, w: *Słownik grecko-polski*, dz. cyt., t. 3, s. 308; F. Montanari, *Órganon*, w: dz. cyt., s. 1492).

Vulgata

Kolejny bardzo ważny, bo liczący się przez wieki w całym Kościele katolickim przekład Pisma Świętego, upraszcza sprawę tłumaczenia *kinnôr*, gdyż obok sporadycznie zaproponowanych rozmaitych instrumentów (3× *psalterium*, 1× *organum* i 2x *lyra*³²), oddaje on interesujące nas hebrajskie słowo mianem *cithara* (36×!). „Uproszczenie” to nie oznacza jednak dla nas pełnej przejrzystości w rozumieniu łacińskich pojęć. Bo, podczas gdy jedni autorzy widzą w tym terminie tylko i wyłącznie „cytrę”³³ lub „zbliżoną” do niej funkcjonalnie „lutnię”³⁴, to inni, obok tych instrumentów, dopuszczają także możliwość rozpoznania w nim „liry”³⁵. Owo dwukrotne przytoczenie słowa „*lyra*” w VUL sugerowałoby widzenie w *cithara* raczej wyłącznie „cytry”. Okazuje się jednak, że *lyra* to niekoniecznie „lira”³⁶! Przywołany już *Słownik* pod red. Plezi definiuje *lyra* jako „cytra” lub „lutnia”, ale nie jako „lira”³⁷. Odebrać zatem można wrażenie, że ten bardzo autorytatywny *Słownik łacińsko-polski* (Plezi) dokonuje pewnego rodzaju „przewrotu” w pierwszych skojarzeniach pojęć: *lyra* to „cytra”, a *cithara* to (być może) właśnie „lira”. A wówczas VUL ze swoją *cithara* (38×) i *lyra* (2×) optowałaby za „lirą” jako instrumentem odpowiadającym hebrajskiemu *kinnôr*. Jeśli natomiast odstąpi się od „kurczowego trzymania się” definicji podanych w *Słowniku* Plezi, wtedy Hieronimowa *cithara* objawi się bardziej jako „cytra” niż „lira”.

Rodzi się przy okazji pytanie, na czym opierał się tłumacz tego łacińskiego przekładu: na tekście masoreckim czy na LXX? Słowa *psalterium* i *organum* sugerowałyby korzystanie z *Septuaginty* (choć brak tu stuprocentowej precyzji, o czym była mowa w przypisie 32). Niemal konsekwentne przytaczanie słowa *cithara* wskazywałoby natomiast na oryginał hebrajski, gdzie nieustannie przewija się przecież jedno i to samo słowo: interesujący nas rzeczownik *kinnôr*. Czy VUL ze swoją *cithara* odcina się zatem od LXX, gdzie mamy do czynienia głównie z dwoma terminami (*kinýra* i *kithára*)? Czy to w konsekwencji oznacza także, że Vulgata bardziej mówi o „cytrze”, podczas gdy Septuaginta wskazuje raczej na „harfę” i „lirę”? Takie można odebrać wrażenie...

A może, ujmując zagadnienie z jeszcze innej strony: także w przekładzie łacińskim należy widzieć wielokrotne pojawienie się „harfy / liry”, skoro greckie *kithára* i *kinýra* ostatecznie wskazywały na te właśnie, bardzo sobie podobne instrumenty? VUL nie potrzebowałaby przecież koniecznie stosować dwu odmiennych terminów

³² Ten ostatni termin (*lyra*) nie pokrywa się z „brakującymi” dwoma rzeczownikami *psaltérion* z LXX (a tam, przypomnijmy, występuje on 5×), lecz koresponduje z greckim *kinýra* w 1 Krl 15,16; 16,5; pozostałe zaś dwukrotne *psaltérion* z LXX znalazło w VUL swój odpowiednik w terminie *cithara* (Rdz 4,21; Ez 26,13).

³³ A. J o u g a n, *Cithara*, w: *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań – Warszawa – Lublin 1958, s. 111; L. C a s t i g l i o n i, S. M a r i o t t i, *Cithara*, w: *Il vocabolario della lingua latina*, Torino 2007, s. 206.

³⁴ J. S o n d e l, *Cithara*, w: *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2009, s. 155.

³⁵ S.a., *Cithara*, w: *Słownik łacińsko-polski*, (red.) M. Plezia, Warszawa 2007, t. 1, s. 527: „Cytra, lutnia, lira. Wyraz grecki”.

³⁶ Innego zdania będzie A. J o u g a n, dz. cyt., s. 398: „«*Lyra*» – lira, lutnia, cytra”.

³⁷ Dz. cyt., t. 3, s. 406.

łacińskich, starając się tym samym „pogodzić” obydwie słowa greckie na bazie ich bliskości semantycznej. Zresztą, przypomnijmy, *cithara* może oznaczać zarówno „cytrę”, jak i „lirę” (Plezia). Wywód obecny w niniejszym akapicie, choć stanowi hipotezę popartą jedynie na swobodnej dedukcji (i, oczywiście, ostatecznie nie rozwiązuje problemu), dopuszczałaby jednak możliwość widzenia w tym łacińskim słowie także „lirę”, zbliżając interpretację terminu *cithara* do tej, którą proponuje Septuaginta, a tym samym sugerując rozumienie go niekoniecznie tylko i wyłącznie jako „cytrę”.

Przekłady współczesne (obcojęzyczne)

Francuska *Bible de Jérusalem* zdaje się najczęściej mówić o „cytrze” (*cithare* – 18×). Jednak sumując występowania słów „harfa” (*harpe* – 11×) i „lira” (*lyre* – 10×) osiąga się nieco wyższy wynik dla tych „bliżej spokrewnionych” instrumentów. Trudno jest ustalić kryterium zamiennego stosowania francuskich rzeczowników. Wydaje się, że nie można wiązać tego zjawiska z kwestią istnienia różnych osób, tłumaczących poszczególne księgi biblijne. Nie pozwala na to choćby fakt, że nawet w ramach jednej i tej samej księgi hebrajski *kinnôr* wyrażony jest przez tłumacza jako *cithare* lub *lyre* (por. 1 Krn; 2 Krn) bądź jako *cithare* lub *harpe* (por. Hi), nie mówiąc już o „trojakiej kombinacji” tych terminów w *Księdze Psalmów*. [Podobna konkluzja będzie musiała być sformułowana właściwie w odniesieniu do większości (jeśli nie wszystkich) pozostałych przekładów współczesnych]. Zaskakuje ponadto w FBJ dwukrotne pojawienie się słowa *kinnor* (por. Iz 24,8; 30,32), stanowiącego niewątpliwie transkrypcję swego hebrajskiego pierwowzoru. Kuriozum polega tu jednak bardziej na tym, że tłumacz *Księgi Izajasza*, w innych miejscach, nie miał już trudności z przetłumaczeniem *kinnôr* na francuską *harpe* (Iz 5,12) lub *cithare* (Iz 16,11; 23,16). Ostatnie spostrzeżenie związane z tym przekładem dotyczy Ps 98,5, gdzie podwójna obecność hebrajskiego *kinnôr* została w FBJ zredukowana do jednorazowego pojawienia się słowa *harpe* (podobne zjawisko ma miejsce także w przypadku BBryt: 1× „cytra”).

Przekład słowacki (SSV) w *kinnôr* widzi przede wszystkim „cytrę” (*citera* – 37×), gdyż pozostałe instrumenty muzyczne są bardzo rzadkim tłumaczeniem interesującego nas hebrajskiego rzeczownika (*harfa* – 2×, *lyra* – 2×, *lutna* – 1×). Kłopot sprawiają, co wspomnieliśmy wyżej, przekłady rosyjski i ukraiński. RSO, obok chętnie widzianej „cytry” (*citra* – 19×) i raz tylko wspomnianej „harfy” (por. *arfa* w Ps 137,2), 22 razy przytacza (nie do końca przez nas zidentyfikowane) słowo *guslia* (chodzi tu o desygnat starożytny współczesnego terminu słowiańskiego!). Podobnie UKR, obok często cytowanej „cytry” (*citra* – 16×) i nieco rzadziej „harfy” (*arfa* – 9×) i „liry” (*lira* – 1× [Ps 49,5]), także zdradza dość silną predylekcję do terminu *guslia* (16×).

Przekładem współczesnym mającym inną optykę i podkreślającym przede wszystkim obecność „harfy” w Starym Testamencie jest NET (*harp* – 24×, *lyre* – 5×). Czyni jednak to ciekawe tłumaczenie (zaopatrzone na dodatek fachowym merytorycznie komentarzem) pewien skrót myślowy: aż 13× używa on dodatkowo wyrażenia *stringed instruments* w miejsce hebrajskich *kinnôr* i *nebel*, nie zawsze,

jak widać, stosując rozróżnienie między instrumentami muzycznymi. Nie mówi ono zatem ani razu o „cytrze” (tzn.: ani razu nie pada w NET słowo *zither* / *zithern* / *cither* / *cithern* / *cittern* / *citole* / *gittern* w miejsce *kinnôr*), co sprawia, że przekład ten, w pewnym sensie, staje w szeregu takich tłumaczeń, jak KJV, LEE i BSJehowy („harfa”) oraz CSP i ZUR („lira”).

Przekłady polskie

Pośród sześciu przykładowych tłumaczeń polskich, przedstawionych w pierwszej tabeli niniejszego artykułu, przeważają te, które hebrajski *kinnôr* rozumieją przede wszystkim jako „cytra”. Są to: BT („cytra” – 30×, „harfa” – 11×, „lira” – 1× [Ps 49,5]), BPozn („cytra” – 32×, „harfa” – 7×, „lira” – 2× [Iz 5,12; 23,16], „lutnia” – 1× [Ps 137,2]), BBryt („cytra” – 30×, „lutnia” – 9×, „harfa” – 2× [1 Sm 16,16.23: Dawid!]) i BPaulist („cytra” – 24×, „lira” – 16×, „harfa” – 1× [Iz 24,8], „bębny” – 1× [Iz 30,32]). Nie potrafiąc – także w przypadku przekładów rodzimych – ustalić kryterium wyboru takiego a nie innego polskiego słowa w miejsce oryginalnego *kinnôr*, zapytujemy tylko zespół pracujący nad BPaulist, co sprawiło, że interesujący nas rzeczownik hebrajski znalazł w *Księdze Izajasza* tak „bogate” (czytaj: niejednoznaczne, a tym samym niemal „chaotyczne”) przełożenie go na język polski: otóż podczas gdy w Iz 5,12; 23,16 czytamy „lira”, w Iz 16,11 figuruje „cytra”, w Iz 24,8 pojawia się „harfa”, a w Iz 30,32 jest mowa o... „bębnach” (sic!)³⁸. Zważywszy na fakt, że wskazane miejsca (a jest ich pięć, z czterema różnymi polskimi terminami) to wszystkie występowania słowa *kinnôr* u proroka Izajasza, możemy dojść do wniosku, że tłumaczenie tej księgi w BPaulist (przynajmniej z punktu widzenia interesującego nas instrumentu muzycznego) jest przykładem najswobodniejszego podejścia do kwestii przełożenia rzeczownika *kinnôr* na język polski.

Rodzime przekłady, które z kolei mówią raczej o „harfie” jako desygnacie „naszego” hebrajskiego słowa to – wspomniana już – BŚJehowy, konsekwentnie podająca ten termin 42× oraz BGd, wymieniająca go 28×, obok rzeczowników „cytra” (10×) i „lutnia” (4×).

Podsumowując prezentację przekładów biblijnych i upraszczając jej dane, dostrzegamy, że: 1) za „harfą” jako odpowiednikiem *kinnôr* opowiadają się: jednoznacznie KJV, LEE i BŚJehowy i (prawie jednomyślnie) NET i BGd; 2) za „lirą” optują: w sposób całkowity CSP i ZUR oraz – jeśli dobrze interpretujemy łacińskie *cithara* – także VUL; 3) za „harfą” i „lirą” jako podobnymi sobie instrumentami, bez możliwości jednak bezbłędnie ich rozróżnienia: LXX; 4) za „cytrą”: jednoznacznie CEI, bardzo prawdopodobnie VUL i – z mniejszą lub większą obecnością także „liry”, „harfy” i „lutni” w tych przekładach – SSV, BPozn, BT, BBryt, BPaulist, RSO, FBj i UKR.

³⁸ Nie jest wykluczone, że mamy tu do czynienia z przypadkowo powstałym błędnym szykiem wyrazów w zdaniu (czyli „cytr i bębnow” zamiast prawidłowo brzmiącego wyrażenia „bębnów i cytr”). Precyzja w zachowaniu kolejności pojęć – jeśli tylko pozwalają na to względy gramatyczne, stylistyczne itp. – jest jednak dość ważnym zadaniem przy podejmowaniu się tłumaczenia ksiąg biblijnych.

Daje się zauważyć, że na 18 tłumaczeń Pisma Świętego, około połowa z nich (10) optuje za „cytrą”, choć tylko CEI czyni to w sposób absolutny. Druga połowa, z Septuagintą jako najważniejszym przekładem na czele, opowiada się za „harfą” i „lirą”. Kłopot sprawia zinterpretowanie łacińskiego *cithara* w VUL, co jednak ostatecznie prowadzi do „bezpiecznej” konkluzji, iż w dziele św. Hieronima odnajdujemy raczej „cytrę”. LXX jednak, jako przekład najbliższy oryginałowi hebrajskiemu, przemawia najmocniej pośród wszystkich tych tłumaczeń, przechylając tym samym – jeśli można tak powiedzieć – „szalę interpretacyjną” na rzecz „harfy” i „liry”.

IV. CO JESZCZE MOŻEMY POWIEDZIEĆ O *KINNÔR*? – – PODSUMOWANIE

Analizowany przez nas rzeczownik przywołuje inne hebrajskie słowo: *kinnéret* (כִּנְרֶת). Określa ono w tekście masoreckim pewne miasto warowne wraz z otaczającym je terytorium (Joz 11,2; 19,35; 1 Krl 15,20), położone w ziemi Neftalego, w Galilei, oraz – aż po dziś dzień! – Jezioro Galilejskie / Tyberiadzkie / Genezaret (Lb 34,11; Pwt 3,17; Joz 12,3; 13,27), zlokalizowane w jego bliskości. Nie tylko komentarz NET do Pwt 3,17³⁹, ale także (nawet tylko) pobieżny rzut oka na mapy Galilei lub jej zdjęcia satelitarne prowadzi do wniosku, że jezioro to kształtem swym przypomina „harfę”. Czy jego nazwa (*kinnéret*) nie zdradza zatem przypadkiem intuicji, jaką kierowali się starożytni, określając ów zbiornik wodny imieniem nawiązującym do znanego sobie instrumentu muzycznego? Można by podważać tę hipotezę argumentując, iż nie były wówczas w użyciu tego typu zdjęcia oraz mapy nie były aż tak precyzyjne, jak współcześnie. Ale, jako że jezioro to „od zawsze” daje się zaobserwować z różnych stron z wysokości otaczających je wzgórz, nie należy definitywnie odrzucać takiej możliwości⁴⁰.

Odwołanie się do intuicji ludzi mieszkających w Ziemi Świętej nie kończy się na podkreśleniu (ewentualnego) pochodzenia nazwy Jeziora Galilejskiego (*kinnéret*) od *kinnôr* rozumianego jako „harfa”. Godnym przypomnienia jest choćby współczesny pomnik króla Dawida na Syjonie, bodaj najbardziej wymowna i najważniejsza (symbolicznie) forma uczczenia tegoż inicjatora dynastii monarchicznej w Izraelu. Dawid przedstawiony jest tam ewidentnie z harfą w rękach.

³⁹ „*Chinnereth*. This is another name for the Sea of Galilee, so called because its shape is that of a harp (the Hebrew term for «harp» is כִּנּוּר, *kinnor*)”.

⁴⁰ Zacytowane już opracowanie Görg’a odrzuca możliwość nadania nazwy jezioru z powołaniem się na jego charakterystyczny kształt; autor twierdzi, że ów zbiornik wodny oraz terytorium znajdujące się przy jego północno-zachodnim brzegu zapożyczyły swoją nazwę od toponimu, tzn. oparły się na określeniu leżącego tam – wspomnianego już wcześniej – warownego miasta. Natomiast źródło nazwy samej miejscowości upatruje Görg w imieniu własnym pewnego bóstwa kanaanjskiego. Przywołuje on listę bogów z Ugarit, z obecnym w tym panteonie bożkiem *Knr*. Jako odpowiadającą mu boginię postrzega on *Knt*, której imię zawiera stela BM 646 w British Museum. Widoczny jest tu jednak brak spółgłoski *r* (by osiągnąć nazwę *Knr*t), który jednak dla autora nie przedstawia większego problemu, gdyż – jak twierdzi – jest to błąd dopuszczalny i dość powszechny w starożytnym piśmiennictwie, jak np. na liście toponimów faraona Thutmosego III (por. M. Görg, *Kinnôr*, dz. cyt., kol. 212).

Jest także inne dzieło, tym razem „pisane”, które może kierować w kierunku podobnej interpretacji. Otóż wśród przekładów Pisma Świętego pojawił się w tabeli także LEE, a więc “The first English translation of the Jewish Bible published in America in 1853”. To tłumaczenie, zaproponowane przez Rabbiego Izaaka Leesera, konsekwentnie (bo 42×) tłumaczy *kinnôr* słowem „harp”.

Istnieje jednak oczywiście argument – także pochodzący ze środowiska żydowskiego – który przemawiałby za „cytrą”. Chodzi o współczesne znaczenie słowa *kînnôr*: „skrzypce”. Ten instrument posiada już pudło rezonansowe i w schemacie swej budowy bliższy jest „cytrze” niż „harfie / lirze”.

Czy oznacza to, że problem pozostanie nierozwiązany?

Skrupulatnie przewertowane słowniki, leksykony i encyklopedie; pieczołowicie przeanalizowane przekłady Pisma Świętego; przywołane definicje instrumentów muzycznych (oraz przegląd ich rycin i fotografii, już oczywiście poza zakresem niniejszego artykułu) – przemawiają za tym, by „cytrze” przyznać (co najwyżej) małe prawdopodobieństwo bycia desygнатem nazwy *kinnôr*. Zdaje się natomiast dominować pogląd, że to „lira” była tym instrumentem, który pisarze natchnieni mieli na myśli, gdy używali interesującego nas hebrajskiego rzeczownika. Czy jednak autorzy współcześni nie skłaniają się ku tej interpretacji przyjmując postawę asekuracyjną, tak aby nie uznać w *kinnôr* „harfy”, z uwagi na jej duże obecnie rozmiary? Warto bowiem zauważyć, że dużym „powodzeniem” cieszy się u innych autorów także „harfa”, będąca przecież „jakby większą lirą”.

Chcąc zatem pogodzić starożytność ze współczesnością, a z nich – opinie czy interpretacje natury geograficznej, artystycznej, filologicznej itp., na temat hebrajskiego *kinnôr* czujemy się upoważnieni wyśpiewać za Ofrą Haza (częściowo jednak tylko potwierdzając interpretację jej piosenki w języku hebrajskim współczesnym): „Jerozolim, dla wszystkich Twoich pieśni, jestem harfą (*kinnôr*)”.

“«JERUSALEM, FOR ALL YOUR SONGS I AM A HARP». THE SEMANTIC FIELD OF THE HEBREW SUBSTANTIVE קִנּוֹר (*KINNÔR*)”

SUMMARY

What was the instrument played by the king David (cf. 1 Sam 16:16,23)? What kind of musical instrument did the exiles hang upon the willow in Babylon (cf. Ps 137,2)? Such a questions could be multiplied, and the first association which often comes on one's mind is that very probably it was a “harp”. But the research done on the Hebrew substantive *kinnôr* (this is the original word expressing the musical instrument being in question) brings to a conclusion that also “zither”, “lyre” and “lute” should be taken in consideration. This substantive (rather frequent in the Old Testament: 42 occurrences in the Masoretic Text) inspired the translators of the Holy Scripture and the authors of the biblical lexicons, dictionaries and encyclopedias to a vast (and, consequently, sometimes quite complicated) interpretation of this word: it is not so easy to decide, which instrument actually represents the noun *kinnôr*.

It seems to be rather sure that “zither” has not too high probability to be a *designatum* of this Hebrew word (and much more “lute” should be refused). A “lyre” is the most famous interpretation of *kinnôr* given by modern authors, but a “harp” which is also a very popular opinion is our favourite rendition, regarding *kinnôr*. That is why the title of this article is as follows: “«Jerusalem, for all your songs I am a harp». The semantic field of the Hebrew substantive כִּנּוֹר (*kinnôr*)”.

**„«JERUSALEM, FÜR ALLE DEINE LIEDER BIN ICH EINE HARFE».
DAS SEMANTISCHE FELD VON HEBRÄISCHEN SUBSTANTIV כִּנּוֹר (*KINNÔR*)“**

ZUSAMMENFASSUNG

Welches Instrument spielte König David (vgl. 1 Sam 16,16.23)? Was für ein Musikinstrument haben die Vertriebenen aus Zion auf den Pappeln von Babylon aufgehängt (vgl. Ps 137,2)? Viele solche Fragen könnte man stellen, aber als naheliegendes kommt die „Harfe“ in Frage. Durch geführten Untersuchungen auf das hebräische Substantiv *kinnôr* (aus dem Urtext bezeichnet man dieses Wort als Musikinstrument) führen zu einer Konklusion, dass auch „Zither“, „Leier“ und „Laute“ in Betrachtung kommen müssen. Dieses Substantiv erscheint im Alten Testament ziemlich oft – 42 Mal kommt in dem Masoretischen Text vor – und inspirierte viele Bibelübersetzer und anderen Autoren von biblischen Lexikon, Wörterbücher, Enzyklopädien zu freier Interpretation dieses Wortes. Es ist nicht einfach zu entscheiden welches Instrument unter diesem Begriff gemeint ist. Deswegen scheint es nicht leicht sicher zu sein, was für ein Instrument bezeichnet das Substantiv *kinnôr*. Höchst wahrscheinlich kann die „Zither“ nicht mit diesem hebräischen Wort übereinstimmen und so mehr die „Laute“ muss abgelehnt werden. Von der „Leier“ sind viele Autoren beeinflusst. Nach ihrer Überzeugung und Vorstellung ist die Leier das Instrument, dass dem Wort *kinnôr* entsprechen könnte. Aber eine „Harfe“ hat auch die grosse Wahrscheinlichkeit mit diesem hebräischen Substantiv einzustimmen. Diese Meinung ist auch allgemein sehr populär. Dieser Interpretation stimmen wir am ehesten zu. Darum lautet also dieser Artikeltitle „«Jerusalem, für alle deine Lieder bin ich eine Harfe». Das semantische Feld von hebräischen Substantiv כִּנּוֹר (*kinnôr*)“.